

„Намерих утеха в литературата”: Скот Фицджералд в писма, интервюта, коментари

Росен Велчев

I have returned to literature: Scott Fitzgerald in letters, interviews, comments: The paper uncovers the different aspects of being an exceptional writer within a plethora of epistolary and other documents, which play a significant role in the approach to Fitzgerald's works. The research focuses upon these relevant authorial texts revealing specific insights in terms of literary merits, literary connections, or reviews of other works and/or writers, or simply in search of humanism, cordiality, together with talent, craftsmanship, and the wisdom of the book (expressed on the pages of letters, etc.).

Key words: Scott Fitzgerald, letters, interviews, comments, literary insights, ideas, The Human Idea, the wisdom of the book, T. S. Eliot, Edmund Wilson, E. Hemingway

ВЪВЕДЕНИЕ

Писмата, интервютата и коментарите могат да бъдат ценен източник, обуславящ разбирането ни за важни аспекти от творчеството на Фицджералд, въпреки че, сравнени с романите, новелите и разказите на писателя, те имат спомагателен характер. Това не пречатства годността им като подстъп към творчеството на Фицджералд, и то не на натюрела му, а на мъдростта на книгата, задминаваща личността на автора. Изследването възприема такъв план, като търси не (авто)биографичната следа всред прозата, експлоатирана многократно, а високата реалност на този арсенал от средства, подпомагащи (но понякога задаващи и рамката) на литературната дейтелност на писателя. [1]

Обратният път - търсенето на достоверен образ на Фицджералд от страна на писатели, анализатори и прочие - е намерил място сред критиката. [2] Ползваният тук подход е обоснован и по отношение на важни аспекти от образа, изграден от самия Фицджералд във връзка с отстоявани от него литературни идеи, взаимовръзки, диалози, тези. Това изисква и разширен отговор на въпроса за добър подбор и анализ на компонентите, станали повод за перманентната актуалност (не на мимолетната мода по определени автори произведения, оценявани по второстепенни, суетни или откровено грешни причини) на Фицджералдовата проза. Актуалност, която следва да се схваща като дълбочинност на писателя с оглед на ролята му на опора на романтичното светоусещане в американската литература от двадесетте и тридесетте години на миналия век, както и на факта, че прозата му, обявяна с красота и нежност, е в колизия с материалния уклон на живота на модерна Америка с нейните оядени бизнесмени и пристрастеност към удоволствията и хедонизма, познати от „Ехо от ерата на джаза”, от романите и разказите на автора. Описаното в тях не е загубило стойност и днес.

Затова утеха може да бъде намерена в литературата, [3] в неизчерпаемата й сила да е жалон на любовта, да представя картини на романтика, непознати в съвременна Америка, да ориентира в трудни посоки, да поставя въпроси, да формира неклиширани представи за живота, да инициира мисъл. Такава мисъл, находяща се преди всичко в литературните образци на писателя, откриваме и в писмата, интервютата и коментарите на Фицджералд. И те са основание за анализ, така че утехата да придобие напълно разпознаваеми контури. Контури, добили форма на фона на чувството, че „умението и работливостта имат място във всеки свят”. [4] Това умение, тази работливост ще бъдат превърнати в литературни прозрения, видими и по страниците на писмата, интервютата и коментарите.

Затова същите съставляват не база за натрупване на гама от всевъзможни детайли от творчеството на Фицджералд, а са трамплин към осмислянето на писателя. Бидейки и трамплин, и своеобразни литературни образци, те са обект на това изследване.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Скот Фицджералд подчертава, че „Никога не е имало добра биография за добър романист. Не би могло да има. Ако наистина е добър, романистът е твърде много личности в едно.“ [5] Известно е, че сред изследвачите на автора съществуват различни подходи към биографичното начало. Но фокусът на търсенията, които могат да дадат значим принос по отношение на осмислянето на мястото на авторовия глас в писмата, интервютата, коментарите, не е нито в самоцелната биография, нито в заключенията кладенец на строгата автобиографичност. Мъдростта на книгата, оставена от Фицджералд, е еталон за писателя и служи за ясните очертания на образа му. Виждането на Андре Жид, че писателят струва нещо само пред белия лист, добива уместно продължение в мисълта на Андрич, валидна за всеки автор от голям калибър: „... бих могъл спокойно да кажа, че съществувам само дотолкова, доколкото съм успял да съобща нещо на белия лист пред себе си“. Когато писателят е съумял да достигне висоти в това си начинание, „чопленето по биографията“, несъстоятелните „сравнения“ между живота на писателя и произведенията му [6] са дотолкова рудиментарни и неистинни, че не съумяват да съзрат същинското лице на писателя от творбите му. Това лице е мълчаливо и изисква дълбоко навлизане в нелек свят - много сложен от обсъждането на биографични черти и случки. Тук напълно резонно е гледището, според което литературата демонстрира, че „... съществуването ни като човешки същества би могло да бъде и по-различно“. [7]

Затова писателят „трябва да пише и да разказва, но не и да превръща в разказ своя живот“. Единствено повърхностни критици и литературни историци не се задълбочават по посока на изследване на литературното произведение и поставят неизменно на преден план автобиографичното. Неглижира се обстоятелството, че „картините и преживяванията, които писателите изнасят пред нас, са изобщо човешки, а не техни, защото иначе ние не бихме ги почувствали като свои“. [8]

Преживяванията, които Фицджералд изнася пред нас, също са общочовешки и трудният път към това може да се съзре в отговора, даден в писмо до писателя и критика (и негов близък приятел) Едмънд Уилсън: „Макар винаги да сме подхождали към нещата по различен начин, мисля, че в сферата на литературата ни свързва едно общо качество - проникателността. Способността да долавяме скрития смисъл, недоизказаното“, а едновременно с това е видимо, че „... никой от нас не предполагаше, че ще познае тази страховта самота, съпътстваща хората, които посвещават останките си на художествената литература.“ [9]

Когато човек се посвещава на литературата, трябва да е готов и за горчиви истини, неподозирани при бегъл поглед, но съществуващи като реалност. Фицджералд отбелязва, че във време, в което романът „... в годините на моята зрелост беше най-въздействащото и най-благодатно средство за предаване на мисли и чувства от едно човешко същество на друго, [той] започна да се подчинява на едно механично и комунално изкуство, което. съумяваше да отразява само най-банални мисли и примитивни чувства“. [10]

Отдадеността на литературата намира израз във възгледите на Фицджералд за собствено място на произведенията му, което е и силна, и проникателна позиция - антидот на повелите на времето. За „Великият Гетсби“ Фицджералд изразява следното виждане: „Мисля, че романът ми е вероятно най-добрият американски роман, писан някога“. [11] Години по-късно Фицджералд ще твърди (за последния си роман „Последният магнат“): „Мисля, че романът ми е добър. Писах го трудно. Той няма нищо общо с модните тенденции и сигурно ще бъде критикуван, но е откровен и аз повече от всеки друг път се опитвах да бъда точен и искрен по отношение на емоциите. Все се надявах, че някой друг ще го напише, но явно никой не пожела да се заеме с тази работа“. [12]

В противовес на съзрените от писателя банални мисли и примитивни чувства, отразени от съвременния механичен по своята природа роман, Фицджералд достига до онези стъпала в литературата, поставящи го редом до големи световни автори, като същевременно е и един от американските писатели от XX век, успели по най-убедителен начин да възвисяят сърцето на човека.

От друга страна, доловеният скрит смисъл, симптоматичен за Скот Фицджералд, е самотното и трудно усилие (към липсата на усилие Фицджералд е „безпощаден“) на писателя да бъде антитеза на времената на лукративното, на наложения модел за материален успех. Ако това са част от „модните тенденции“, то Фицджералд отдава творчеството си на Човешката Идея. Той ще изрече в писмата си, че да се пише е трудно занимание. А допълнението е от последните дни на писателя: „Да пишеш добре, е все едно да плуваш под водата със затаен дъх“. Това не е „нов стил“ на велик автор на своето време (ведно с Хемингуей и Фокнър), както ги определя през 1954 в „Литературната ситуация“ Малкълм Каули. Касае се за оборване на митове: „Хората често се възхищават на „новия стил“ на даден писател, но това е така, защото те си мислят, че говорят само за стила, докато всъщност говорят за стремежа една нова идея да бъде предадена с такава сила, която да притежава оригиналността на мисълта“. Тази оригиналност на мисълта трябва да се разглежда в широк план, тъй като е обвързана с новата идея (Човешката Идея). Тя не следва да допуска „липса на правдивост“, нито „небалансираност“, нито дефицит на „ясна концепция“. [13] Стилът освен това се възпитаване, той не може да бъде изцяло нов, изолиран от големите образци на високата литературна словесност. Не е случаен фактът, че Фицджералд дава своя съвет за това на Франсес Фицджералд, споменавайки като задължителни при оформяне на стила произведения като „Дядо Горио“, „Престъпление и наказание“, „Куклен дом“, „Синове и любовници“ и пр. Важно според него е, че „Човек не може да си изработи добър стил, ако всяка година не опознава по няколко първокласни писатели“. [14] Най-съществена е характерността, засилваща усещането за ролята на писателя. Той трябва да прави разлика между „златото и шлаката в онова, което чете“ на фона на трудността „да започнеш сам, без чужда помощ“. Но преди всичко друго се нарежда базисната същност на писателския труд, призван да служи като „пример за майсторство за всеки, който действително се интересува от словото, от неговата способност да възплъщава идеи, да убеждава и очарова“. [15]

Именно тези способности на художественото слово са не просто изблици на мъдрост, а фундаментът, върху който са изградени принципите на писателския труд. Всеки един от трите стълба на това слово са едновременно и постамент, и железни пръти на спйката, укрепваща конструкцията на словото. Наситеност можем да търсим в очарованието, но то не би съществувало самостоятелно, без да са валидни предходните елементи на художествената сграда, в т. ч. съставните части на стила на писателя, неговият почерк.

Всички тези жалони на писателя са съвет към дъщерята на Фицджералд, [16] но това е донейде измамно, тъй като не се касае за частни въпроси, а за общочовешки съвети за обосновка на произведението, и то от майстор на словото, определен през 1941 от Стивън Бенет не като легенда, а като носител на една от най-устойчивите репутации. Така се надхвърля и казусът с формата: да „създадеш нова форма, или да усъвършенстваш старата. Удачен отговор дава Пикасо в разговор с Гъртруд Стайн, макар думите му да са горчиви: „Направиш нещо пръв, а после дойде някой друг и вземе, че го направи по-добре“. [17] Това илюстрира и по-широк подход от ранния коментар, че „Идеята ми винаги е да въздействам на моето поколение. Мисля, че умният писател пише за младите хора от своето поколение, критиците от следващото и учителите оттам насетне“. [18]

Възплъщаването на идеи, убеждаването и очарованието са осмислената поправка на тези авторски съждения, които с течение на годините литературен опит

стават по-зрели. Не се омаловажава общият ефект на Фицджералдовите произведения като носители на общочовешка, непреходна стойност, валидна за всички поколения и ясно очертана в романи, новели, разкази. [19]

Трябва по достойнство да оценим и друга ранна находка от интервю със Скот Фицджералд. През 1920 писателят изтъква: „Съзнателната борба да ... заменим мащабността на темата с мащабността на възприемането. всичко това е антитезата на моите литературни цели." [20] В такъв случай мащабността на темите на Фицджералд трябва да притежава акцентен израз в произведенията му. Нещо повече - при задълбоченото им проследяване тъкмо те предлагат широка гама от възможности за разгръщане на литературните послания на Фицджералд, свързани с Човешката Идея в различните ѝ проявления, с извисяването на човешкото сърце в един век на материални натрупвания и кордиални negliжирания.

Какъв може да бъде двигателят на утехата за един писател, който изрича тези слова едва в началото на пътя си като романист? Дали се насочва към художественото слово като носител на красотата и нежността, забелязани от Гъртруд Стайн, или е подтикван от предсказанияте от Идит Уортън големи успехи, които го очакват? Ранната професионална кариера на автора, започнала с приемането на „Отсам рая“ от Максвел Пъркинс на 16.09.1919 г. от издателство „Скрибнърс“, има своята роля. Разбира се, трябва да отдадем полагащото се значение на Пъркинс в оформянето, съзряването на Фицджералд (както и на Хемингуей, Томас Улф, Ринг Ларднър и пр.), без да съществува елемент на менторска намеса по отношение на писателя. Пъркинс е ерудит, люлян към авторите, с които работи, прекрасен съветник, повлиял на американската литература между двете световни войни по неимоверен начин. С Фицджералд той е в контакт предимно в епистоларна форма. [21] Поради изключителните качества на Пъркинс Фицджералд посвещава на него, както и на Шейн Лесли и Джордж Джийн Нейтън, „Красиви и прокълнати“ заради „тяхната помощ и насърчение“. Голяма част от това насърчение е видимо в множеството писма редактор-писател. Още от първото писмо, последващо приемането на „Отсам рая“, Фицджералд твърди, че при получаване на писмото от Пъркинс той е бил очарован и „в състояние на определен транс цял ден“, който ще има „психологически ефект върху мен“, но и ще „открие нови полета за изява“. [22] Налични са много писма и върху „Великият Гетсби“ с детайлно отразяване на процеса на работа по романа, в които личи професионализмът в отношенията между автор и редактор.

Интерес представлява например писмото от 18.02.1925, в което Фицджералд в пет точки говори за подобряването на образа на Гетсби, на романовата история. Пъркинс, от своя страна, в писмо от 31.12.1921 говори за „Красиви и прокълнати“ като за „брилянтен коментар върху американското общество“. [23] Дванадесет години по-късно, през 1933, Фицджералд ще признае в разговор относно „Отсам рая“, че „Може би ставам твърде старомоден. Знаете за този тип хора - старият Фицджералд казва какво не е наред със света.“ [24] И в тези романи, както и във „Великият Гетсби“, и в „Нежна е нощта“ социалните теми са важен компонент на произведенията. Те излагат на показ писател, който не остава глух към социалната и обществената тематика.

Друг аспект третира факта, споделен в писмо до литературния му агент Обър, че „... всичките ми разкази са заченати като романи; те изискват специално внимание, специално преживяване, така че моите читатели. да знаят, че всеки път ще се натъкват на нещо ново - не по отношение на формата, а на съдържанието“. [25]

Тази проникателност на писателя, касаеща съдържанието на творбите, е свързана с по-рано изразената мащабност на темите, както и с по-късната обща насоченост на художественото слово на Фицджералд да възплъщава идеи, да убеждава и очарова. Тук съществува тясна, неизменна зависимост през целия

творчески път на писателя. Творчески път, който, въпреки че представя езика на белетристиката, е близо до поетичните гами на словото (това е валидно както за романите, така и за немалка част от разказите). Не е преувеличено собственото определение на Фицджералд за таланта, изразител на този път: „Поетичният талант, какъвто до голяма степен е моят, обикновено съзрява рано. Докато белетристичният зависи от други фактори - нужни са асимилиране и внимателен подбор на материала или, казано по-просто, трябва да имаш какво да кажеш и да намериш интересен, интелигентен начин да го кажеш.“ [26]

Внимателният подбор на материала, съчетан с поетичния талант, [27] е в съзвучие с гледището на Т. С. Елиът, че „духът на поета представлява хранилище, където се улавят и трупат безброй чувства, фрази, образи и се съхраняват там, докато се съберат всички ония частици, нужни, за да се сътвори едно ново цяло“. [28] Ако приемем, че поетичният талант е прероден по страниците на прозата на Фицджералд, можем да си обясним това хранилище. То бива доразвито от Скот Фицджералд до утеха в литературата - преживяна, но надхвърлила биографията, осмислена, възпътена в тъканта на творчеството и залегнала като отглас от „мъдрия и трагичен смисъл на живота“, рефлектиращ върху оформянето у човека на собствен „литературен вкус“ и върху преценката му за „валидността на философските концепции“. [29] Но това е и утеха, противопоставяща се на модерните фетиши за успеха и богатството като център на живота. Утеха, която в произведенията бива откроявана многократно: чрез зелената светлина в края на Дейзиния док, чрез силата на романтичната любов на Гетсби и пр. Но вероятно най-запомнящо се е емблематичното писмо на Т. С. Елиът относно забележителната роля на „Великият Гетсби“, белязал „първата крачка напред след Хенри Джеймс“ в полето на американската проза. [30]

Като белег на литературна скромност, но и на правдивост се превръщат думите на Фицджералд в писмо до Бишъп, че „Човек не бива да пише романи или поне не бива да ги започва с мисълта, че създава някаква безапелационна философска система.“ [31] Това обаче не бива да подвежда, тъй като романите на Фицджералд са олицетворение на зряла, проникновена литературна мисъл. Затова дали ги назоваваме „безапелационна философска система“ или по друг начин, не е определящо за наличието на стройна композиция, на красота на прозата, както и на литературна философия в произведенията. Литературните жалони на автора предоставят проникване в териториите на Човешката Идея.

Не е за подценяване и обстоятелството, че още в младежките си години Фицджералд заявява пред Уилсън: „Искам да бъда един от великите писатели, които някога са живели.“ [32] Ако това е изглеждало самотнително тогава, какво можем да мислим днес, когато подобна целеустременост липсва у голям брой писатели, но и *a fortiori*, когато липсва изражението на духа на литературните образци на Фицджералд, Фокнър, Хемингуей. Защото, ако един писател желае да бъде част от величието на литературата, да бъде „последният романист от много време насам“, [33] тогава непредубеденото вглеждане в творчеството му, в мащабността на темите и образите, във възпътнените идеи ще даде отговор на въпроса дали той заслужава подобна самооценка. Счита, че самооценката на Фицджералд е предпоставка за друга оценка, която не би пречила подобно разбиране, нито би отклонила фокуса му. Особено във връзка с обстоятелството, че поезията, а оттам и литературата, трябва да горят в писателя като огън - както музиката за музикантите.

От друга страна, писмата, интервютата, коментарите са индикация за признанието, отдадено от Фицджералд към множество негови съвременници, както и към големите образци на световната литература или сравненията на съвременни (американски) писатели с подобни образци. В тази насока е писмото до Хемингуей (често безпричинно язвителен към Фицджералд дори в произведенията си,

провокирало възраженията на Фицджералд в писма), в което Фицджералд едновременно възхвалява две от творбите на съвременника си: „Романът ти [„За кого бие камбаната“] е чудесен, никой друг не може да напише такъв. Четох книгата с огромен интерес, заедно с теб изживях писателските проблеми, които се появяваха в хода на повествованието, и често не съумях да разбера как си постигнал някои неща. Досега не съм ти казвал и колко харесвам „Да имаш и да нямаш“. Много писатели с настървение ще имитират твоя стил и способността ти да наблюдаваш - в тази книга има пасаж и цели страници, които по своята точност и сила се нареждат до Достоевски.

Моите поздравления и за големия успех на „За кого бие камбаната“. Страхотно ти завиждам, казвам го без никаква ирония. От всички европейски писатели винаги съм харесвал най-много Достоевски заради неговата неударима притегателна сила.“ [34]

Апологията, отправена към Хемингуей, разкрива един Фицджералд, неподвластен на литературна или житейска завист, с вплитане на нов щрих към литературния му портрет, последвал романтичното светоусещане, влиянието на Кийтс, както и това на Конрад, поетичния талант. Това е отдадеността му към мъдростта на Достоевски. Фактът, че той смята Хемингуей за близък до Достоевски е литературен билет към поемането на Ърнест Хемингуей по пътя на големите автори. И въпреки, че Фицджералд, за разлика от Хемингуей, не печели Нобелова награда за литература, това не обезценява таланта му. Фицджералд извършва значимо действие в литературен план, като съпреживява проблемите на друг писател, изпълнявайки Елиътското гледище, че литературата не е съвкупност от творби на отделни личности, а „органическо единство“. [35]

Фицджералд се възхищава и на Уилсън, и на Менкен (с когото също поддържа писмовна кореспонденция), хвали „чудесната и бърза мисъл“ на Томас Улф, като същевременно не възприема неговата тайна - „той няма какво особено да ни каже! Всички тези приказки за ВЕЛИКОТО ПУЛСИРАЩО СЪРЦЕ НА АМЕРИКА не са нищо друго освен най-банални, изтъркани фрази“.

Ако нямаш какво да кажеш, ако не простреш ръце към интелигентен начин да го предадеш, тогава попадаш под безпощадните удари на Фицджералдовото слово. Оформената му оценка е силна и също като Хемингуеевата обема неудържимата притегателна сила, известна от Достоевски. Затова е издържана позицията на Фицджералд, че „Никой не е станал писател само защото го е искал. Ако имаш да кажеш нещо - нещо, което смяташ, че никой преди теб не е казвал, трябва да го усещаш страшно силно в себе си; така накрая ще съумееш да го изразиш по начин, който никой преди теб не е намирал. И тогава онова, което имаш да кажеш, и начинът, по който го казваш, се сливат в едно цяло - сливат се в така неотделимо, че сякаш са било създадени заедно.“ [36]

Този писмовен послеслов, заемка и от „Нежна е нощта“ от 1934, е вплътен брилянтно в романа чрез описанието на връзката между Дик и Никол: „бе получил неделимо съединение, атомите се бяха слели, можеха да бъдат изхвърлени заедно с новата смес, но не и да бъдат изтръгнати от нея, за да заемат старите си места в таблицата на елементите.“ [37] По-късното писмо до Франсес Фицджералд от 1940, което също така е еталон за ясна литературна теза, артикулира зрели идеи, които са набор от мъдростта на опита на книгата, преминала през множество огънове, но съхранила ядрото на творчеството.

Т. С. Елиът е прав за Гьоте, че „Най-доброто доказателство за мъдростта на един велик писател е фактът, когато читателите, след дълго общуване с книгите му, могат да кажат: „Чувствам се по-мъдър от дългото време, което прекарах с Гьоте“. Защото с мъдростта общуваме по-дълбоко, отколкото с логическите предположения.“ [38]

Фицджералд, намерил утеха в литературата, отговаря на Елиътското прозрение, тъй като чрез произведенията, но и посредством писмата, интервюта, коментарите, до които се докосваме, ни прави по-мъдри. Това е далеч по-важно от неясната природа на *великото пулсиращо сърце на Америка*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Един от критиците на Фицджералд твърди относно кореспонденцията на Пъркинс и Фицджералд, че „Писмата на Фицджералд трябва периодично да бъдат четени като антидот на някои от нелепостите, които се лансират и пишат за него”. Освен това „Фицджералд не само е знаел кога е пишел добре или не, но също и защо. Писмата също разкриват, че е знаел кога неговите съвременници са били във връхната си точка или в своя надир. Коментарите му за развитието на неговото художествено майсторство са проникателни. Но по-същественото е, че от написването на „Отсам рая” до „Последният магнат” Фицджералд се разкрива пред нас като човек, който не само има изострена чувствителност към живота, но притежава и таланта, и отдадеността да обрисова своите виждания чрез слова”. [39] Фактът, че това се споделя и от други изследвачи не само за писмата, а и в общ план, [40] означава, че се касае за подстъп към творчеството на Фицджералд. Разбира се, акцент трябва да бъде поставен върху възпътените идеи, върху убеждението и очарованието, което само стойността на книгата може да илюстрира. И ако познаваме епицентъра на писателската работа чрез произведенията на Фицджералд, то би било недъг на преценката да пренебрегнем писмата, интервюта, коментарите, които често представляват и литературни образци.

Невъзможно, но и ненужно, е да бъдат обхванати всички от тях, и то с оглед на факта, че заради запазените архиви за професионалния живот на писателя се знае повече, отколкото за който и да е друг значим автор. [41] Но успелият да вникне в „Отсам рая”, може да прозре истината на Еймъри Блейн, че винаги е сънувал „постигането и никогато състоянието”. [42] Пълното вникване в творчеството, източник за което са и писмата, и интервюта, и коментарите на писателя, може да бъде и подпомогнато, и да бъдат открити основания за извличането на общовалидни истини за монументалността на темите, идеите и литературната философия на автора. В тези ценни документи на Фицджералд прозира литературно майсторство, проникателност, талант, прецизност, в които постигането, т.е. правдивостта, балансираността, ясната концепция (видими в писмата му) са литературните прозрения на последния романист. Прозрения, събрала в себе си мъдростта на книгата и дали сили на читателя да я почувства като своя.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Касае се за ключово писмо, с което е поставена основата на Фицджералдовата литературна философия, ведно с красотата на прозата му - отдадеността на „Човешката Идея” (Писмо до Едмънд Уилсън от 07.09.1934 г.): с любовта ѝ, с романтичната находчивост, изострената чувствителност към обещанията на живота, полученото неделимо съединение и слетите атоми на сърцата, известни от творчеството на писателя.

[2] Вж. Велчев, Р. Между обективността и грешките: Скот Фицджералд през погледа на съвременници, писатели и анализатори в търсене на достоверен образ. - В : Дни на науката, СУБ, 2012, под печат

[3] Вж. Фицджералд, Ф. С. Писмо до Едмънд Уилсън от 15.08.1920 г. - Във: Франсис Скот Фицджералд. Избрани творби в три тома. Том III, Народна култура, С., 1986, с. 499

[4] Фицджералд, Ф. С. „Крахът”, Том I, Народна култура, С., 1986, с. 557

[5] Fitzgerald, F. S. Quoted in: M. J. Brucoli (ed.) *The Notebooks of F. Scott Fitzgerald*. Harcourt Brace Jovanovich, 1978, p. 159, no. 1037

[6] Андрич, И. Знаци край пътя. Христо Г. Данов, Пл., 1978, с. 113

- [7] Фриш, М. Черен квадрат. Есета. Леге Артис, Плевен, 2010, с. 59
- [8] Андрич, И. Цит. съч., с. 106-107
- [9] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Едмънд Уилсън от 07.09.1934 г. Том III, С., 1986, с. 511
- [10] Фицджералд, Ф. С. „Крахът“, Том I, С., 1986, с. 557
- [11] Fitzgerald, F. S. Quoted in: Kuehl, J. and J. R. Bryer (eds.) *Dear Scott/Dear Max: The Fitzgerald-Perkins Correspondence*. Charles Scribner's Sons, 1971, p. 76
- [12] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Едмънд Уилсън от 25.11.1940 г. Том III, С., 1986, с. 516
- [13] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Франсес Скот Фицджералд от декември 1940 г. Том III, С., 1986, с. 524-526
- [14] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Франсес Скот Фицджералд от 18.07.1940 г. Том III, С., 1986, с. 522
- [15] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Франсес Скот Фицджералд от 03.08.1940 г. Том III, С., 1986, с. 522-523
- [16] Франсес Фицджералд е съзнавала важноста на баща си и като писател, и като литературен критик. След смъртта на Фицджералд тя предлага на Пъркинс да включи откъси от писма на Скот Фицджералд до нея в „Последният магнат“. Въпреки, че това не се случва, интерес представлява мнението ѝ: „Тези писма са толкова далеч над нивото на обикновения критик, че са несравними“. (Вж. Mangum, B. „Letters“. In: B. Mangum (ed.) *F. Scott Fitzgerald in Context*. CUP, 2013, p. 27)
- [17] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Франсес Скот Фицджералд от 07.05.1940 г. Том III, С., 1986, с. 520
- [18] Fitzgerald, F. S. „The Author's Apology“ (May 1920). Quoted in: M. J. Bruccoli, J. Baughman. *F. Scott Fitzgerald on Authorship*. University of South Carolina Press, 1996, p. 35
- [19] Тук трябва да припомним и Т. С. Елиът от 1919 с „Традиция и индивидуален талант“, и то не само поради факта, че младият Фицджералд в интервю с Дейвис от 1920 твърди, че „няма велика литературна традиция“ и че „Съществува единствено традицията на окончателната смърт на всяка литературна традиция“. Напротив, *ad notanda* е позицията на Т. С. Елиът: „Традицията е въпрос с много по- широко значение. Тя не се онаследява, тя се постига само с усилен труд. На първо място тя изисква от нас да притежаваме историческо чувство, а то е задължително за всеки, който възнамерява да бъде поет и след двадесет и петата си годишнина. А историческото чувство предполага усет не само за отминалото в миналото, но и за неговото присъствие в настоящето. Историческото чувство задължава човек да пише не само с мисълта за собственото си поколение, но и с чувството, че цялата. Литература от Омир насам. Съществува едновременно и съставя един общ едновременен ред. Едновременно с това историческото чувство кара писателя най-остро да усеща своето място във времето и в собствената си съвременност. Никой поет, никой творец от кое да е изкуство, сам, откъснат, няма стойност. Неговата значимост, неговата величина се определя от величината на отношението му към покойните поети и творци.“ Това не задава съобразяване на „новата творба със старите норми“, което според Елиът е „безсмислено“, нито заробване с „предразсъдъците на времето“ (съгласно друг негов израз). Става дума за оценката, която творецът трябва да получи. Тя би била обективна, ако не го оценяваме самостоятелно, а го поставим „за контраст и сравнение – сред мъртвите“. Това приемам като принцип на естетическата, не само на историческата критика“. (Елиът, Т. С. Традиция и индивидуален талант. Георги Бакалов, В., 1980, с. 36-37)
- Фактът, че Фицджералд е на двадесет и четири години, когато говори за смъртта на традицията, кореспондира с двадесет и петте години, споменати от Елиът. Защото и след двадесет и петата си годишнина Фицджералд остава творец и натрупаната му зрелост, както и неговата величина придобиват значимостта,

дефинирана от Т. С. Елиът. Елиът лично ще съзρε това по отношение на „Великият Гетсби“ само няколко години по-късно, когато в края на 1925 ще отбележи, че романът на Фицджералд е забележителен. Били са необходими само пет години, за да е налице възходящото развитие на младия писател.

[20] Fitzgerald, F. S. In: C. Davis's Interview with Fitzgerald. *New York Tribune*, 7 May 1920, p. 14

[21] За огромната роля, за величието на Пъркинс в писателската кариера на Фицджералд (но и на Хемингвей, Томас Улф и др.) вж. напр. Bruccoli, M. J., J. S. Baughman (eds.) *The Sons of Maxwell Perkins: Letters of F. Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway, Thomas Wolfe, and Their Editor*. University of South Carolina Press, 2004, pp. xvii-xxx; Bigelow, G. E. Review of *Max Perkins, Editor of Genius* by A. Scott Berg. *The Florida Historical Quarterly*, Vol. 58, No. 2, 1979, pp. 221-223

[22] Fitzgerald, F. S. Letter to Maxwell Perkins 18 September 1919. Quoted in: M. J. Bruccoli, J. Baughman. *F. Scott Fitzgerald on Authorship*, p. 30

[23] Голямо е числото на тези писма, както и ценността им като исторически, а и литературен документ. Разбира се, сигнификантен е процесът по оформянето, редактирането и издаването на всяка творба на Фицджералд. Книгата *The Sons of Maxwell Perkins: Letters of F. Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway, Thomas Wolfe, and Their Editor* е свидетелство за това. Във връзка с литературния агент на Фицджералд Харолд Обър средство на избор е книгата Bruccoli, M. J., (ed.) *As Ever, Scott Fitz-: Letters between F. Scott Fitzgerald and his Literary Agent Harold Ober 1919-1940*. J. B. Lippincott, 1972.

Тук обаче не търсим толкова този ефект, колкото писмата, интервютата, коментарите като подстъп към мащаба на творчеството.

[24] *The New York Times*. Holds "Flappers" Fail as Parents. 18 September 1933, p.

3

[25] Fitzgerald, F. S. Letter to Harold Ober 2 July 1935. In: Bruccoli, M. J. (ed.) *F. Scott Fitzgerald: A Life in Letters*. Charles Scribner's Sons, 1994, p. 284. Не е второстепенен и въпросът за заглавията на произведенията (част от които са и заемки от поезията на романтизма), тъй като те касаят, а и задават съдържанието по начин, който е значим. Затова са пословични примерите от писателската кариера на Фицджералд относно промяната на заглавията и трудния избор на най-добрия романов наслов. Фицджералд споделя: „Нали „Отсам рая“ е чудесно заглавие? Добър съм в създаването на заглавия. Публикувал съм четири романа и четири тома с разкази. Всичките ми романи имат добри заглавия – „Великият Гетсби“, „Красиви и прокълнати“, „Нежна е нощта“. (Fitzgerald, F. S. Quoted in: M. Mok. "The Other Side of Paradise: Scott Fitzgerald, 40, Engulfed in Despair. In: M. J. Bruccoli, J. Baughman. M. J. Bruccoli, J. Baughman. (eds.) *Conversations with F. Scott Fitzgerald*. University Press of Mississippi, 2004, p. 123). „Нежна е нощта“ например дължи името си на насладата от Кийтсовата „Ода на славея“. Фицджералд с право се просълзява, когато я чете, но тук е важен изборът му именно на романтична ода. Избор, който ще прерасне в романтично светуосещане.

„Последният магнат“ е роман, който Фицджералд не завършва поради ранната си кончина. Заглавието е на Едмънд Уилсън, без да се вписва във Фицджералдовия усет към наименоването на романа.

[26] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Франсес Скот Фицджералд от декември 1940 г. Том III, С., 1986, с. 526

[27] Фицджералд е повлиян от Джон Кийтс. Това влияние добива израз и в писмата на американския писател. Докато Джон Пийл Бишър изпълнява ролята на познавач, демонстрирал на Фицджералд „разликата между поезията и онова, което не е поезия“, то в съвършенството на романтичния стих на Кийтс се крие любовта на Фицджералд към поезията: „Поезията трябва да гори в теб като огън – както музиката за музикантите или марксизмът за комунистите, - в противен случай тя е

нищо, безсмислена, формалистична скука, която педантите могат до безкрай да отрупват с досадните си бележки и обяснения. „Ода на гръцката ваза” е невероятно красива, всяка сричка тежи на мястото си, както всяка нота от Бетховеновата Девета симфония. Тя е това, което е, тъй като в даден момент от историята един изключителен гений е спрял за малко и я е докоснал. Същото е и с „Ода на славея”, която не мога да чета, без да се просълзя.” (Писмо до Франсес Скот Фицджералд от 03.08.1940 г., Том III, С., 1986, с. 523). Това литературно просълзяване е отглас от величината на отношението на Фицджералд спрямо покойния поет-романтик, издаващо органическото единство на литературата, преродено от Кийтс във Фицджералд.

[28] Елиът, Т. С. Цит. Съч., с. 41

[29] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Франсес Скот Фицджералд от декември 1940 г., с. 527

[30] Елиът, Т. С. Писмо до Скот Фицджералд от 31.12.1925 г. Том III, С., 1986, с. 530

[31] Вж. Фицджералд, Ф. С. Писмо до Джон Пийл Бишъп от януари/февруари 1929 г. Том III, С., 1986, с. 509

[32] Fitzgerald, F. S. Quoted in: E. Wilson. "Thoughts on Being Bibliographed". *Princeton University Library Chronicle*, 5, 1944, p. 54

[33] Fitzgerald, F. S. Quoted in: "The Last of the Novelists": *F. Scott Fitzgerald and The Last Tycoon*. M. J. Brucoli (ed.) Southern Illinois UP, 1977, p. 163

[34] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Ърнест Хемингвей от 08.11.1940 г. Том III, Народна култура, С., 1986, с. 515

[35] Елиът, Т. С. „Функцията на критиката”. – В: Т. С. Елиът. Традиция и индивидуален талант, с. 45

[36] Фицджералд, Ф. С. Писмо до Франсес Скот Фицджералд от декември 1940 г., с. 525

[37] Фицджералд, Ф. С. Нежна е нощта. Том III, Народна култура, С., 1986, с. 53

[38] Елиът, Т. С. „Гъоте мъдрецът”. – В: Традиция и индивидуален талант, с. 231

[39] LaHood, M. J. Review of J. Kuehl, J. R. Bryer. *Dear Scott/Dear Max. The Fitzgerald-Perkins Correspondence*. In: *Books Abroad*, Vol. 46, No. 3, 1972, p. 497

[40] Вж. Augustyn, A. (ed.) *The Britannica Guide to World Literature: American Literature from the 1850s to 1945*. Encyclopaedia Britannica and Rosen Educational Services, 2011, p. 119

[41] Вж. Brucoli, M. J., J. Vaughman. *F. Scott Fitzgerald on Authorship*, p. 13

[42] Фицджералд, Ф. С. Отсам рая. Том II, Народна култура, С., 1986, с. 24

За контакти:

Ас. Росен Велчев, Нов български университет, E-mail: rvelchev@abv.bg

Докладът е рецензиран.